

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ТА МЕДІАПРАКТИКИ В РОМАНІ МАРКА ЛІВІНА «КОСМОС, ПРИЙОМ»

Михальчук Т. В.

аспірантка

Національний університет «Острозька академія»

вул. Семінарська, 2, Острог, Рівненська область, Україна

orcid.org/0000-0002-4171-737X

tetiana.martseniuk@oa.edu.ua

Ключові слова: література для підлітків, феномен читання, книга, читач, інтертекстуальність, інтермедіальність, нарація, металітература.

У статті здійснено спробу окреслити специфіку інтертекстуальних стратегій та медіапрактик у сучасній українській літературі для підлітків, які виникають під впливом нових способів збереження й передачі інформації та впливають на рецептивний потенціал тексту.

На матеріалі роману для підлітків Марка Лівіна «Космос, прийом» окреслено розмаїття інтертекстуальних стратегій та медіапрактик, що представлені у творі на внутрішньотекстовому та зовнішньотекстовому рівнях. Схарактеризовано особливості конструювання образу головної персонажки Зоряни, наділеної значним читацьким досвідом: від емоційного сприйняття тексту до критичної інтерпретації. Проаналізовано, як читацький досвід та захоплення особистістю головного героя улюбленої книги впливає на формування ідентичності Зоряни та стимулює її до зацікавлення музикою.

Окрему увагу зосереджено на авторських експериментах із комунікативним простором твору, який постає складною семіотичною системою, зокрема через введення паратекстуальних елементів – QR-коду із саундтреком до книги, рядків із пісні для епіграфу, гітарних акордів тощо. Ці та інші компоненти поглиблюють внутрішній конфлікт твору, змінюють емоційне забарвлення різних його частин, розширюють наративну структуру. Автор створює складну інтермедіальну модель, де літературний твір вступає в діалог з музикою та цифровими технологіями. У результаті з'ясовано, що інтертекстуальні стратегії та медіапрактики відіграють ключову роль у формуванні багаторівневої композиції твору. Читання зображено як центральна культурна практика, що розгалужується на інші форми культурного споживання та самовираження. Така модель відповідає запиту сучасного читача-підлітка, для якого взаємодія з різними медіа є невід'ємною частиною повсякденного досвіду.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у вивченні сучасної української літератури для дітей та юнацтва у світлі металітературної проблематики, а також дослідженні впливу цифрових технологій на розвиток і трансформацію літературних форм та на специфіку рецепції художніх творів. У царині соціології літератури продуктивним може стати проведення опитувань про те, чи можуть слугувати персонажі-читачі рольовими моделями для формування читацьких практик серед реальних читачів-підлітків.

INTERTEXTUAL STRATEGIES AND MEDIA PRACTICES IN MARK LIVIN'S NOVEL "SPACE, COME IN"

Mykhalchuk T. V.

Postgraduate Student

National University of Ostroh Academy

Seminarska str., 2, Ostroh, Rivne region, Ukraine

orcid.org/0000-0002-4171-737X

tetiana.martseniuk@oa.edu.ua

Key words: *literature for adolescents, phenomenon of reading, book, reader, intertextuality, intermediality, narrative, metaliterature.*

The article attempts to outline the specifics of intertextual strategies and media practices in contemporary Ukrainian literature for adolescents, shaped by new modes of storing and transmitting information and influencing the text's receptive potential.

Based on Mark Livin's young adult novel "Space, Come In", the article outlines the specificity of intertextual strategies and media practices, which are presented in the work on intratextual and extratextual levels. Constructing of the main character's image Zoriana, endowed with significant reading experience, are analyzed: from emotional perception of the text to critical interpretation. The study examines how reading experience and emotional engagement with the main character's personality in her favorite book influences Zoriana's identity formation and stimulates her interest in music.

Special attention is focused on the author's experiments with the communicative space of the work, which appears as a complex semiotic system, particularly through the paratextual elements such as QR code with a soundtrack to the book, lyrics from a song for the epigraph, guitar chords, etc. These and other components deepen the internal conflict, change the emotional coloring of different parts of the work, and expand the narrative structure. The author creates a complex intermedial model where the literary work enters into dialogue with music and digital technologies.

The analysis showed that intertextual strategies and media practices play a key role in forming a multi-level composition of the work. Reading is depicted as a central cultural practice that branches into other forms of cultural consumption and self-expression. This model meets the demands of contemporary adolescent readers, for whom interaction with various media is an integral part of everyday experience.

Further research could include the study of contemporary Ukrainian literature for children and adolescents in the context of metaliterary problematics, as well as the investigation of digital technologies' influence on the development and transformation of literary forms and on the specifics of literary reception. In the sociology of literature, conducting surveys on whether character-readers can serve as role models for the formation of reading practices among real adolescent readers could be productive.

Постановка проблеми. Сучасна українська література для дітей та юнацтва перебуває в активному процесі свого розвитку шляхом збагачення проблемно-тематичної палітри та застосування експериментальних авторських стратегій у розбудові художньої структури твору. З-поміж розмаїття тем, запропонованих юному читачеві, вагоме місце посідає зображення процесів читання, письма, дарування й обміну книгами тощо. Це засвідчують тексти українських дитячих письменників остан-

ніх п'яти років, як-от Володимира Аренєва, Марка Лівіна, Оксани Луцєвської, Наталії Ясіновської та ін. Нерідко зображення читацьких практик у художній структурі творів поглиблене інтертекстуальними зв'язками, що виконують структуротвірну функцію, збагачують нарацію, доповнюють характеристику персонажів та сферу їхніх інтересів, а в широкому контексті – підкреслюють повноправне місце української літератури для дітей та юнацтва у світовому культурному просторі.

Мета статті – на прикладі твору Марка Лівіна «Космос, прийом» проаналізувати особливості інтертекстуальних стратегій і різноманітних медіапрактик, їх функційне значення для конструювання образної системи твору та впливу на формування наративної структури і рецептивного потенціалу тексту.

Виклад основного матеріалу. Читання як соціокультурна практика серед цільових аудиторій дітей та підлітків виконує низку важливих функцій, які сприяють формуванню життєвих навичок, розвитку творчого мислення, особистісному зростанню й умінню взаємодіяти в різних соціальних контекстах. Водночас читання можна вважати не лише індивідуальним заняттям, а й колективним, особливо коли йдеться про родинне коло, у якому завдяки розподілу ролей, особливостям декламації окреслений процес взаємодії з текстом нерідко перетворюється на читацький перформанс.

Вивчення феномену читання є міждисциплінарним процесом, до якого залучені літературознавці, педагоги, філософи, соціологи, культурологи тощо. Так, скажімо, у світлі педагогічної науки дослідники звертаються до проблем розвитку культури мовлення, техніки читання, специфіки формування читацьких звичок у школярів (Т. Качак, Л. Круль, Т. Матюха, Н. Сіранчук та ін.). З погляду соціології науковців цікавить ставлення різних цільових груп до читання як способу проведення дозвілля та щоденної практики (Т. Новальська, В. Сеньківський, В. Хміль-Чупина та ін.). У літературознавстві читання як процес творення значення нерозривно пов'язане з категоріями «автор», «текст», «читач» (Л. Горболіс, М. Зубрицька, Н. Шляхова та ін.). У світлі вивчення сучасної української літератури для дітей та юнацтва дослідники розглядають читання як умову організації наративної структури творів (Л. Мацевко-Бекерська, О. Папуша), окреслюють особливості змалювання образу книги та його впливу на розгортання сюжету (Л. Лебедівна, С. Олійник), аналізують художньо-просторові репрезентації читання (О. Гончарова, С. Журба) тощо. Поглибленого вивчення потребує специфіка конструювання персоносфери творів для дітей та підлітків з огляду на інтертекстуальні й інтермедіальні зв'язки, які можуть слугувати інструментами для формування читацького досвіду персонажів та впливати на розбудову наративної структури художнього твору.

Втілення різноманітних моделей читання спостерігаємо на прикладі творів українських дитячих письменників ще з 50-х рр. ХХ ст. – Віктора Близнеця, Оксани Іваненко, Василя Рутківського. Значний вплив на розвиток української літератури для дітей та юнацтва має доробок Всеволода Нестайка. Персонажі його творів «В Кра-

їні Сонячних Зайчиків» (1959), «Тореадори з Васюківки» (1972) нерідко наділені читацьким досвідом, обговорюють книги та створюють свої власні. Такий фокус суголосний із процесами розвитку літератури для дітей та юнацтва за кордоном. Так, скажімо, 1972 року у Великій Британії виходить роман Артура Ренсома «Ластівки й амазонки» (українською у видавництві «Апріорі», 2024), у якому образ книги змальовано як незмінного компаньйона персонажів у їхніх пригодах під час літніх канікул. Як зазначає науковець Пітер Гант, творчий доробок британського письменника виразно демонструє «цінність, яку культура надавала читанню, і природність зв'язку між життям, художньою літературою та вигаданими історіями в межах вигаданого світу» [Hunt, 2015, с. 22]. Постать Артура Ренсома мала знаковий вплив на формування ідеї персонажа-читача в британській літературі для дітей.

З активним розвитком інформаційних технологій у ХХІ ст. відбувається переосмислення ролі книги й читання в житті сучасного індивіда. Загальновідомий вислів Умберто Еко «Не сподівайся позбутися книжок» запрошує нас поглянути на літературу у світлі взаємозв'язків із новими способами збереження й передачі знань, культурними практиками, медіа тощо. Тому цілком виправданими стають авторські рішення щодо введення в художній світ твору персонажа-читача, для якого книга, поряд з іншими цифровими носіями, є частиною щоденної реальності. Така тенденція так само впливає на розуміння інтертекстуальної природи художніх творів. Традиційне зіставлення літературних текстів органічно поєднується з новими комунікативними форматами – блогами, електронними листами, щоденниками та іншими наративними експериментами, які створюють багаторівневу структуру твору і суттєво збагачують його рецептивний потенціал.

По-новому також відбувається взаємодія літератури з різними видами мистецтва – музикою, кінематографом, театром тощо. Як зазначає Альона Бойчук, сьогодні літературу для дітей та юнацтва «можна визначити як повноцінну поліморфну форму словесності, здатну акумулювати досвід більшості форм мистецтва» [Бойчук, 2012, с. 145]. Варто додати, що нерідко у творах з'являються QR-коди як інструменти розширення наративного простору та «продумана стратегія додаткового впливу на реципієнта» [Зозуля, 2023, с. 254]. Вони слугують своєрідними сюжетними порталами, що переносять зовнішнього реципієнта в додаткові виміри художнього світу з метою доповнення характеру персонажів чи увиразнення загальної настроєвості твору. Перспективними в цьому світлі є наукові студії діджипоетики, які перебувають на початковому етапі вивчення

впливу цифрових технологій на розвиток і трансформацію літературних форм [Зозуля, 2023].

У межах сучасної української літератури для підлітків згадані формати стають повноцінною частиною структури творів українських письменників – Володимира Арєнєва («Скарбничка історій», 2022), Анни Багряної («Годинник Аріадни», 2024), Оксани Луцєвської («Інший дім», 2013; «Скелет без шафи», 2019), Наталії Ясіновської («Любов, дідусь і помідори», 2021; «Любов, Америка і світло», 2023) та ін.

Розглянемо інтертекстуальні й інтермедіальні зв'язки та їх вплив на формування читацького досвіду персонажів у романі українського письменника Марка Лівіна «Космос, прийом». Марк Лівін передусім відомий численними прозовими творами для дорослих. У 2020 році вийшла його книга «Сторітелінг для очей, вух та серця», у якій окреслено природу художньої творчості та особливості створення різножанрових текстів на прикладі особистого досвіду українських письменників Катерини Бабкіної, Любка Дереша, Володимира Єрмоленка, Олександра Михеда та ін. Найбільш відомим твором у межах літератури для дітей та юнацтва є повість «Рікі та дороги» (2017), що здобула низку нагород на національному й міжнародному рівнях.

Книга «Космос, прийом» вийшла друком у 2024 році у видавництві «Віват». У центрі сюжету – п'ятнадцятирічна Зоряна, котра в процесі пошуку рідного батька намагається віднайти себе. Чинниками самопошуків головної героїні стають книги та музика. У складних життєвих ситуаціях вона ставить собі питання «А як вчинив би Дані?» – головний персонаж книги «На північ від заходу» норвезького письменника Аре Тральтаха. Згаданий текст є вигадкою і функцієє лише в межах художнього світу роману Марка Лівіна як додатковий вставний мікросюжет. Авторське рішення інтегрувати вставну історію, яку читає Зоряна, вочевидь, має на меті увиразнити проблематику та відкрити світ внутрішніх переживань головної героїні. У цьому аспекті Марк Лівін використовує підхід розбудови інтертекстуальних зв'язків на рівні внутрішньої художньої системи твору. Він зосереджує увагу на детальному конструюванні сюжетної лінії, натомість образ письменника Аре Тральтаха подає спорадично. Перечитуючи ті чи ті уривки, головна героїня збагачує свій читацький досвід. Вона виокремлює цитати, що мають особливе значення для неї, як-от: «До найпростіших рішень часом доходиш найскладнішими шляхами» [Лівін, 2024, с. 80]. Персонажка називає ці слова з книги своїм маніфестом. Розглядаючи Зорянин підхід до читання, варто зазначити, що нерідко з іпостасі читачки вона перевтілюється в літературного критика і

навіть дослідника, інтерпретуючи мотивацію та вчинки головного героя, а також розмірковуючи про авторську стратегію щодо певних сюжетних поворотів. Наприклад, показовим є епізод про фінал книги: «Імовірно, це відкритий фінал і метафора <...> Я шукала в інтернеті, чи казав про це щось сам автор» [Лівін, 2024, с. 14]. Тож згадана книга стає важливим елементом художнього світу твору і з'являється на всіх етапах розвитку сюжету. Читаючи й перечитуючи її, головна героїня не лише розвиває свої навички аналізу й інтерпретації тексту, а й формує потужний емоційний зв'язок із книгою, яка впливає на формування світогляду Зоряни, виконує терапевтичну функцію, а також постає свого роду її компаньоном у подорожі на пошуки батька. Водночас епізодично в тексті наявні й зовнішні інтертекстуальні покликання, наприклад, на Біблію чи на книги про Гаррі Поттера. На відміну від вигаданої книги «На північ від заходу» Аре Тральтаха, яка спрямована на розкриття образу головної героїні, згадані реальні тексти слугують точками зближення реального реципієнта з художнім світом твору.

Зацікавлення Зоряни читанням впливає на формування її інтересу до музики, що згодом переростає в хобі. Героїня грає на укулеле: «Кілька рядків і чотири акорди під укулеле стали чимось на кшталт прийому в психолога» [Лівін, 2024, с. 44]. Варто відзначити, що вона перейняла це хобі під впливом читання про те, як захоплювався музикою та грою на гітарі персонаж уже згаданої книги Дані: «До речі, я захотіла навчитися грати на укулеле після того, як прочитала «На північ від заходу»» [Лівін, 2024, с. 14]. Окреслений приклад дозволяє простежити прямий вплив читацького досвіду Зоряни на формування сфери її інтересів зокрема та на особистісний розвиток загалом.

Варто додати, що в тексті наявні й інші елементи, які увиразнюють музичний простір твору – цитати з пісень, згадки про музичних виконавців, подання гітарних акордів тощо. На окрему увагу заслуговує епізод, у якому Зоряна пише власну пісню: «Слова пісні звучать доволі сумно, але разом з акордами *C-G-Am-F* вони як початок нової історії, коли визнаєш свій стан, щоб почати все спочатку» [Лівін, 2024, с. 44]. У порівнянні з текстом, який, за словами персонажки, пронизаний мінорним настроєм, більшість згаданих акордів мають мажорну тональність (C – до-мажор; G – соль-мажор; F – фа-мажор). Подаючи процес звучання мелодії через назви акордів, автор вдається до поєднання різних семіотичних кодів, що слугує маркером багатоголосся внутрішнього світу головної героїні. Тяжіння до музики спостерігаємо і в інших персонажів твору. Наприклад, друг Зоряни Маркіян, сім'я якого товаришує та живе по сусідству з її батьком, також захоплюється

музикою. Він формує власні добірки за жанрами, а прослуховування музики слугує для персонажа спробою втечі від буденності.

Отже, літературно-музичні зв'язки наскрізно пролягають у тексті на різних рівнях художнього моделювання. Як зазначає Алла Татаренко, «тяжіння художньої літератури до створення свого власного, автономного літературного світу супроводжується спробами надати йому особливий звуковий і візуальний вимір» [Татаренко, 2013, с. 226]. На рівні оповідної структури на особливу увагу заслуговують два паратекстуальні елементи. Першим елементом є QR-код із саундтреком до повісті під назвою «Ранок у Зоряному човні», в основі якого – соло гітари, поєднане зі звучанням інших музичних інструментів та чоловічого голосу. За своєю структурою мелодія умовно поділена на дві частини, як і книга – на два розділи. Впливаючи на слухові сенсори зовнішнього реципієнта, музичне обрамлення твору слугує інструментом увиразнення відмінностей у настроєвій гамі різних частин твору та посилює емоційний ефект від процесу читання твору Марка Лівіна. Другим елементом є поданий до твору епіграф із пісні «Letter to Myself», з якої взято такі слова: «Повір мені, я знаю, через що ти проходиш // Люби себе. Щиро, Ти (Trust me, I know exactly what you're going through // Love yourself, yours sincerely, You)» [Лівін, 2024, с. 4]. Музичний епіграф, як і саундтрек, заглиблює в міркування про внутрішній конфлікт твору та виклики, перед якими постала персонажка.

Вивчаючи літературно-музичні кореляції в жанровій формі роману, Світлана Маценка зазначає, що музика функціонує в семантичному полі роману у вигляді тексту, тож такий твір можна вважати своєрідним метатекстом, який, будучи продуктом метакомунікації, «підтримує семантичні амбіції музики, сприймаючи музичний об'єкт як текст» [Маценка, 2017]. Вважаємо, що саундтрек та музичний епіграф слугують сюжетотвірними елементами, а також посилюють художній вплив на зовнішнього реципієнта. З погляду конструювання персоносфери твору взаємодія музики й літератури нерідко стає віддзеркаленням внутрішнього світу персонажів та сприяє їх самоусвідомленню.

Висновки. Проведений аналіз роману Марка Лівіна «Космос, прийом» дає змогу окреслити інтертекстуальні стратегії й медіапрактики, що розмаїто представлені у творі. Інтертекстуальність реалізовано на внутрішньотекстовому та зовнішньотекстовому рівнях. Внутрішня інтертекстуальність представлена завдяки уведенню вигаданої книги «На північ від заходу» норвезького письменника Аре Тральтаха, що функціонує як вставний мікросюжет і наскрізно присутня на всіх етапах

розвитку основної сюжетної лінії. Така стратегія дозволяє автору глибше розкрити внутрішній світ головної героїні та створити додатковий смисловий вимір твору. Зовнішня інтертекстуальність виявлена через епізодичні покликання на реальні тексти (Біблія, книги про Гаррі Поттера), які слугують точками зближення зовнішнього реципієнта з художнім світом твору.

Медіапрактики персонажів у романі реалізовано через систему взаємопов'язаних культурних дій – читання літературних творів, слухання та виконання музики. Читацький досвід головної героїні Зоряни є також багаторівневим: від емоційного сприйняття й ідентифікації з персонажем до критичного аналізу та літературознавчої інтерпретації. Музичні практики героїв представлені через прослуховування музики (Маркіян), гру на музичному інструменті та створення власних пісень (Зоряна). Особливо важливим є взаємовплив цих практик: читацький досвід головної героїні безпосередньо стимулює її зацікавлення музикою та опанування гри на укулеле.

Функційне значення інтертекстуальних стратегій та медіапрактик для конструювання образної системи твору полягає в тому, що вони стають ключовими чинниками формування ідентичності персонажів. Зоряна моделює власну поведінку у світлі літературного досвіду, ставлячи собі питання «А як вчинив би Дані?», а музика стає для неї інструментом самоусвідомлення та емоційної саморегуляції. Для другорядних персонажів, зокрема Маркіяна, музичні захоплення стають способом відмежуватися від буденності задля пошуку власного простору.

Досліджувані елементи мають великий вплив на наративну структуру твору та формування багаторівневої композиції, у якій основна сюжетна лінія (пошук батька) збагачується додатковими смисловими пластами. Цьому сприяють і паратекстуальні елементи – QR-код із саундтреком та музичний епіграф, які розширюють рецептивний потенціал тексту. Марк Лівін експериментує з новим комунікативним простором, створюючи складну інтермедіальну модель, де літературний твір вступає в діалог з музикою та цифровими технологіями. У романі читання зображене не як ізольована діяльність, а як центральна культурна практика, що розгалужується на інші форми культурного споживання та самовираження. Така модель відповідає запитам сучасного читача-підлітка, для якого взаємодія з різними медіа є невід'ємною частиною повсякденного досвіду.

Перспективними векторами подальших досліджень можуть стати наукові студії з вивчення творів для дітей та підлітків у світлі металітературної проблематики, специфіки авторських стратегій у творенні персонажів-читачів, а також особли-

вості використання цифрових інструментів для збагачення читацького досвіду та залучення зовнішнього реципієнта до більш інтерактивної взаємодії з текстом. Проведений аналіз засвідчує, що розгляд особливостей читацького досвіду персонажа художнього твору неможливий без урахування сучасного контексту і реальних читацьких

практик. Тому ще одним перспективним напрямом досліджень вважаємо проведення тематичних опитувань у сфері соціології літератури про те, якою мірою персонажі-читачі можуть слугувати рольовими моделями для реальних читачів-підлітків та впливати на формування їхньої читацької культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hunt P. Taken as read: Readers in Books and The Importance of Reading, 1744–2003. *Children As Readers in Children's Literature: The Power of Texts and Importance of Reading*. Routledge, 2015. С. 16–28. URL: <https://www.scribd.com/document/577990683/Children-as-Readers-in-Childrens-Literature-2015> (дата звернення: 24.03.2025).
2. Бойчук А. Інтермедіальний компонент тексту Дж. Крюса «Флорентіна» в рецепції дитини. *Питання літературознавства*. 2012. Вип. 85. С. 145–153.
3. Зозуля Д. Діджипоетика сучасної української літератури: специфіка QR-коду. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2023. № 29(4). С. 248–255. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/597/484> (дата звернення: 20.03.2025).
4. Лівін М. Космос, прийом. Харків : Віват, 2024. 240 с.
5. Маценка С. Метамистецтво. Словник досвіду термінотворення на межі літератури й музики. Львів : Апріорі, 2017. 120 с.
6. Татаренко А. Партитура дослідження (рецензія на монографію Світлани Маценки «Партитура роману»). *Studia methodologica*. 2013. № 38. С. 226–228. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6320/1/Tatarenko.pdf> (дата звернення: 20.03.2025).

REFERENCES

1. Hunt P. Taken as read: Readers in books and the importance of reading, 1744–2003. *Children As Readers in Children's Literature: The Power of Texts and Importance of Reading*. Routledge, 2015. P. 16–28. URL: <https://www.scribd.com/document/577990683/Children-as-Readers-in-Childrens-Literature-2015>.
2. Boichuk A. Intermedialnyi komponent tekstu Dzh. Kriusa «Florentina» v retseptsii dytyny [The intermedial component of J. Crews's text «Florentine» in the child's reception]. *Pytannia literaturoznavstva*. 2012. Vol. 85. P. 145–153.
3. Zozulia D. Didzhypoetyka suchasnoi ukrainskoi literatury: spetsyfyka QR-kodu [Digital Poetics of Contemporary Ukrainian Literature: Specifics of the QR Code]. *Synopsis: tekst, kontekst, media*. 2023. 29(4). P. 248–255. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/597/484>.
4. Livin M. Kosmos, pryjom [Space, Come In]. Kharkiv : Vivat, 2024. 240 p.
5. Matsenka S. Metamystetstvo. Slovyk dosvidu terminotvorennia na mezhi literatury i muzyky [Meta-art. A Dictionary of Experience in Terminology on the Borderline of Literature and Music]. Lviv : Apriori, 2017. 120 p.
6. Tatarenko A. Partytura doslidzhennia (retsenziia na monohrafiu Svitlany Matsenky «Partytura romanu») [The Score of the Study (a review of Svitlana Matsenka's monograph «The Score of the Novel»)]. *Studia methodologica*, 2013. Vol. 38. P. 226–228.